

УДК 81'42:32

С. В. Соколовська – кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри практики та методики
навчання англійської мови Київського університету
імені Бориса Грінченка

Політична дискурсологія: проблеми і перспективи розвитку

*Роботу виконано на кафедрі практики та методики навчання
англійської мови Київського університету імені Бориса Грінченка*

У статті розглядаються питання, що розкривають предметну галузь політичної дискурсології як нового наукового напрямку. Основна увага фокусується на дослідженні сутності феномену політичного дискурсу, підходів до його інтерпретації з урахуванням інституціональних і неінституціональних форм спілкування. Аналізуються теоретичні аспекти методології, пов'язані з критичним, дескриптивним і постмодерністським дискурс-аналізом. У рамках системи поглядів різних наукових шкіл виділені основні проблеми в дослідженнях сучасної політичної дискурсології і перспективи її розвитку.

Ключові слова: політична дискурсологія, політична лінгвістика, політичний дискурс, політична комунікація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтенсивний розвиток політичних технологій і зростаюча роль засобів масової інформації сприяє збільшенню уваги в сучасному суспільстві до політичної комунікації. Стає очевидним, що розв'язання низки політичних питань залежить від того, наскільки вдало використовуються мовні засоби, адже за своєю природою політичні дії є мовленнєвими. *Актуальність* нашої статті визначається спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення політичного дискурсу, зокрема мовленнєвої поведінки політиків, вербальних і риторичних стратегій в політичній

діяльності, механізмів породження і функціонування політичних текстів, а також зумовлюється тенденціями розвитку політичної дискурсології – сучасної галузі гуманітарних знань.

Мета статті – дослідити проблеми політичної дискурсології як нового наукового напрямку; визначити основні підходи до інтерпретації політичного дискурсу.

Сутність феномена політичного дискурсу розглядається у змісті різних гуманітарних наук, насамперед найновішої – політичної дискурсології, і політичної лінгвістики в цілому. Остання досліджує мовні ресурси як засоби боротьби за політичну владу і маніпуляції суспільною свідомістю [3; 10]. В.З. Дем'янков розглядає політичний дискурс як предмет політологічної філології, тобто з точки зору політологічної лінгвістики і політологічного літературознавства. Якщо політологічна лінгвістика вивчає синтактику, семантику і прагматику політичного дискурсу, його моделювання та інтерпретацію, то політологічне літературознавство – сюжети, мотиви, жанри і т. ін. Як стверджує вчений, опис політичного дискурсу лише в лінгвістичних термінах без залучення літературознавчих не може бути адекватним [6]. У контексті наведеної думки підкреслимо, що саме політична дискурсологія передбачає комплексне вивчення політичного дискурсу. Вперше термін нового гуманітарного напрямку з'явився у працях уральської наукової школи (2004 р.). О.Ф. Русакова зазначає, що предметну галузь політичної дискурсології складають як питання загального порядку, пов'язані з вивченням сутності, структури і функцій політичного дискурсу, так і більш часткові, які стосуються дослідження конкретних видів політичного дискурсу, наприклад, дискурсів національної, наднаціональної, регіональної ідентичності, демократичного і авторитарного дискурсу, дискурсу расизму, дискурсів суспільних рухів і політичних партій, протестного дискурсу, парламентського дискурсу, політичного медіадискурсу, дискурсу політичних міфологій, політичного брэнда та ін. [9, 117].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У кінці ХХ – початку ХХІ століть відбувається глобалізація політичної дискурсології, як і політичної лінгвістики в цілому. Виділяються три основні мегарегіональні наукові об'єднання – північноамериканське (Р. Андерсон, В. Бенуа, П. Лазарсфельд, Дж. Лакофф, Г. Лассвелл, У. Ліппманн та ін.), східноєвропейське (Л.Є. Бессонова, Е. Лассан, Н.Б. Мечковська, Б.Ю. Норман, І.Ф. Ухванова-Шмигова) і західноєвропейське (Р. Бахем, Т. ван Дейк, Р. Водак, М. Пеше, Н. Феркло, М. Фуко та ін.). Спільними аспектами дослідження політичної комунікації у представлених мегарегіонах, на думку Е.В. Будаєва і А.П. Чудінова, є такі: мовні, текстові і дискурсивні феномени; синхронний і діахронний опис; загальні закономірності політичної комунікації та ідіостилі різних політичних лідерів, напрямів і партій; різновиди політичного дискурсу; зіставне дослідження; дескриптивний і критичний опис; методи (когнітивний, риторичний, дискурсивний та ін.) [3]. Коло наукових інтересів політичної дискурсології збільшується, завдяки включенню в аналіз нових аспектів взаємодії мови, влади і суспільства. Активно обговорюються проблеми наукового аналізу політичного дискурсу та його видів, особливо тих, які виступають репрезентантами ідентичностей (національних, расових, регіональних, партійних, статусних, ідеологічних та ін.).

На особливу увагу заслуговують аспекти методології досліджень політичної комунікації, зокрема базові методи – риторичний, когнітивний, дискурсивний. Перший напрям відображає традиційні погляди на вивчення мови політики, мовні одиниці розглядаються як форма для передачі думки, і основна увага приділяється прийомам створення та інсценування політичних текстів. Другий напрям розвиває когнітивний підхід, відповідно до якого мовленнєва діяльність сприймається як відображення існуючої в свідомості людей картини світу, як матеріал для вивчення національної та індивідуальної ментальності. Третій напрям культивує дискурсивний підхід, що передбачає вивчення політичного тексту в дискурсі, тобто важливе значення надається умовам створення і функціонування тексту,

його взаємодії з іншими текстами, національною культурою і традиціями, політичною ситуацією в регіоні, країні і світі [3; 9; 11].

У сучасній літературі виділяють такі провідні напрями і підходи в галузі досліджень політичного дискурсу, як критичний дискурс-аналіз, дескриптивний дискурс-аналіз, постмодерністський дискурс-аналіз [3; 9; 10; 13; 14]. Критичний аналіз політичного дискурсу передбачає аналіз дискурсів панування і підкорення, вербальної репрезентації стосунків ідеологічного домінування та ідентифікації соціальних суб'єктів у процесі комунікації; чітко виражена установка на критику і викриття дискримінаційного і репресивного змісту. На відміну від попереднього напрямку дескриптивний дискурс-аналіз спрямований на опис явищ політичного простору без власної ідеологічної оцінки. Постмодерністський підхід трактує дискурс як практику соціального конструювання. Дискурси розглядаються як відкриті, рухливі і мінливі утворення, які знаходяться у постійній взаємодії і конфлікті з іншими дискурсами, ведуть між собою безперервну конкурентну боротьбу за певний спосіб інтерпретації.

Різні підходи в дослідженнях політичного дискурсу відображають багатоаспектність означеного поняття. Крім того, дискурс – складний феномен, спектр можливих його трактувань є ширшим, ніж у будь-якого іншого філологічного терміну [7, 29]. Розглянемо різні погляди на розуміння політичного дискурсу як ключового поняття політичної дискурсології. Принагідно нагадаємо про термінологічну розгалуженість у досліджуваній нами галузі. Близькими за значеннями є поняття політичного дискурсу і політичної комунікації, які вслід за О.Й. Шейгал ми використовуємо як синоніми. Дослідниця також уточнює поняття «мова політики» і «політична мова». Під мовою політики вона розуміє структуровану сукупність знаків, що утворюють семіотичний простір політичного дискурсу, а політична мова використовується з метою маніпуляцій в інших сферах спілкування – побутовому, рекламному, педагогічному, релігійному [11, 31–32].

Поняття політичного дискурсу розглядається у працях А.М. Баранова, Е.В. Будаєва, Т. ван Дейка, В.З. Дем'янкова, Г.Г. Почепцова, О.Ф. Русакової, А.П. Чудінова, В.І. Шаховського, О.Й. Шейгал та інших. Багато дослідників вважають політичний дискурс явищем виключно публічної сфери. А.М. Баранов і Е.Г. Казакевич визначають цей феномен як сукупність усіх мовленнєвих актів, які використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, що виникли під впливом певних традицій [2, 6]. Т. ван Дейк сутність політичного дискурсу пов'язує із діяльністю політиків в інституціональному спілкуванні: під час засідання уряду, сесії парламенту, з'їзду партії і т. ін. Відповідно жанрами політичного дискурсу виступають промови політиків, партійні програми, парламентські дебати, урядові обговорення, тобто ті, які відображають політичний акт в політичному оточенні [12]. Такого підходу дотримується також Р. Водак, яка вважає, що критерієм включення певного тексту до поля політичного дискурсу повинна виступати ідентичність інтенціональної природи цього тексту з метою дискурсу, що полягає в боротьбі за владу [4, 37]. У подібних визначеннях відображено вузьке розуміння досліджуваного явища, проте, це, – скоріше, традиційний погляд на політичний дискурс як інституціональний тип, що являє собою спілкування в рамках статусно-ролевих відносин, де мовець виступає як представник певного соціального статусу (протилежне поняття – персональний дискурс, в якому адресант виступає як особистість у всьому багатстві свого внутрішнього світу) [8].

У визначенні меж політичного дискурсу О.Й. Шейгал виходить із широкого розуміння політичної комунікації і включає в її структуру як інституціональні, так і неінституціональні форми спілкування, в яких до сфери політики належить хоча б одна зі складових: суб'єкт, адресат або зміст [11, 34]. Свою точку зору дослідниця доводить польовим підходом до аналізу структури політичного дискурсу, який дозволив виявити сфери його перетину з іншими різновидами інституціонального дискурсу (науковим, рекламним, юридичним та іншими), а також з неінституціональними формами спілкування (художній і побутовий

дискурс). А.М. Баранов в останніх доробках теж вкладає широкий смисл у визначення політичного дискурсу як сукупності дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичного дискурсу і формують конкретну тематику політичної комунікації [1, 245–246]. Широке розуміння політичного дискурсу є підґрунтям значної кількості сучасних досліджень, зокрема, тих, що розкривають його жанрові особливості. Наприклад, виділено такі різновиди: інституціональний політичний дискурс (передвиборча агітація, парламентські дебати, офіційні промови та інтерв'ю політичних лідерів та ін.); медійний політичний дискурс (тексти, створені журналістами і поширені засобами мас-медіа); офіційно-діловий політичний дискурс (тексти для співробітників державного апарата); політичний дискурс «пересічних громадян» (листи, адресовані політикам або державним інститутам); «політичні детективи», «політична поезія» і тексти політичних мемуарів; тексти наукової комунікації, присвячені політиці [5, 474–475].

Виокремлюючи концепт влади, вчені також розглядають політичний дискурс як комунікативно-знакову систему, що являє собою ресурс влади і виконує такі функції: культурно-символічна репрезентація влади; смислопородження та ідентифікація; комунікативне домінування [10]. О.Ф. Русакова робить огляд, що в цілому політичний дискурс інтерпретується багатьма дослідниками як знаково-символічний спосіб комунікації, націлений на вироблення знань, образів, смислів, значень, цінностей, інтерпретацій, які виконують функції репрезентації, позиціонування й ієрархізації соціальних суб'єктів в динамічному просторі політичного поля [9, 117].

Як бачимо, у сучасних дослідженнях виділяються два рівні у визначенні політичної комунікації, представлені інституціональними і неінституціональними формами спілкування, що, у свою чергу, корелюють з підходами до інтерпретації політичного дискурсу, а саме: лінгвістичним, який акумулює методи різних мовознавчих дисциплін; кратологічним, що передбачає трактування дискурсу на основі характеристики концепту влади; семіотичним, який розглядає політичний

дискурс як знаково-символічне утворення і комунікативний простір, де відбувається конструювання політичної реальності.

Висновки. Отже, основні проблеми політичної дискурсології пов'язані з дослідженням сутності і феноменології політичного дискурсу, а саме: вивчення підходів до його трактування, а також інтерпретаційних можливостей всього поняттєвого апарату політичної дискурсології; розкриття інституціональної і неінституціональної природи політичної комунікації; дослідження політичного дискурсу з точки зору національної специфіки (політична метафорика); вивчення дискурсів окремих політиків, партій, політичних ситуацій і подій; висвітлення історичних закономірностей розвитку політичної комунікації; дослідження політичного дискурсу у поєднанні з іншими типами (медіадискурс, науковий, побутовий та ін.); вивчення питань теоретичного моделювання і методології політичного дискурсу з урахуванням мовних, когнітивних і дискурсивних явищ.

Перспективи подальшого дослідження. Перспективними завданнями у галузі політичної дискурсології вважаємо розкриття інноваційного потенціалу в застосуванні методології дискурс-аналізу у процесі вивчення сучасного політичного простору; уточнення меж політичного дискурсу та його жанрових різновидів; визначення критеріїв відбору мовних засобів з урахуванням цілей політичного дискурсу, інтенцій мовця і політичної ситуації; аналіз семіотичних систем політичного дискурсу з урахуванням інституціональних і неінституціональних форм спілкування.

Викладений матеріал, безперечно, не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми. У цілому політична дискурсологія як мультидисциплінарна галузь знаходиться на початковому етапі розвитку і відкрита для наукового обговорення питань, пов'язаних з особливостями її предметного змісту і методології.

Література

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику: Учеб. Пособие / А.Н. Баранов. – М. : Едито-риал УРСС, 2003. – 360 с.

2. Баранов А.Н., Казакевич Е.Г. Парламентские дебаты: традиции и новации / А.Н. Баранов, Е.Г. Казакевич. – М. : Знание, 1991. – 42 с.
3. Будаев Э.В., Чудинов А.П. Современная политическая лингвистика / Э.В. Будаев, А.П. Чудинов. – Екатеринбург, 2006. – 267 с.
4. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / Р. Водак. – Волгоград: Перемена, 1997. – 139 с.
5. Дедушкина Т.А. Жанровое пространство политического дискурса / Т.А. Дедушкина // *Studia Linguistica*. – К., 2011. – Вип. 5. – С. 472–477.
6. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии / В.З. Демьянков // *Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования*. – № 3. – М., 2002. – С. 32–43.
7. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: Колективна монографія / Ред. І.С. Шевченко. – Харків: Константа, 2005. – 356 с.
8. Карасик В.В. О типах дискурса / В.В. Карасик // *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр.* – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5–20.
9. Русакова О.Ф. Политическая дискурсология: актуальность исследования и теоретико-методологические основания / О.Ф. Русакова // *Известия Уральского государственного университета*. – 2008. – № 61. – С. 114–122.
10. Современные теории дискурса: мультидисциплинарный анализ (Серия «Дискурсология»). – Екатеринбург: Издательский Дом «Дискурс-Пи», 2006 – 177 с.
11. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: Дис. на соиск. уч. ст. д-ра филол. наук / Е.И. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 431 с.
12. Dijk T.A. van. *What is Political Discourse Analysis* / T.A. van Dijk. – Amsterdam, 1998. – Режим доступа: <http://www.discourse-in-society.org>.
13. *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. – N. Y., 2005. – 315 p.

14. Fairclough I., Fairclough N. *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students*. – Routledge, 2012. – 266 p.

Соколовская С.В. Политическая дискурсология: проблемы и перспективы развития. В статье излагаются вопросы, которые раскрывают предметную область политической дискурсологии как нового научного направления. Основное внимание акцентируется на аспектах исследования сущности и феноменологии политического дискурса. Предлагается обзор разных толкований исследуемого явления как институционального и неинституционального типа, что соотносится с такими подходами к интерпретации политического дискурса, как лингвистический, кратологический, семиотический. Последний оказывается в центре внимания научной общественности, согласно которому политический дискурс рассматривается как знаково-символическое образование и коммуникативное пространство, в котором происходит конструирование политической реальности и взаимодействие знаков и символов политической системы. Также анализируются теоретические аспекты методологии, касающиеся критического, дескриптивного и постмодернистского дискурс-анализа. В рамках системы взглядов разных научных школ выделены основные проблемы в исследованиях современной политической дискурсологии и перспективы ее развития.

Ключевые слова: политическая дискурсология, политическая лингвистика, политический дискурс, политическая коммуникация.

Sokolovska S. V. Political Discourse Analysis: Scientific Challenges and Development Prospects. The article presents the subject-matter of political discourse analysis as a new branch of linguistics. The main attention is focused on the research aspects concerning the essence and phenomenology of the political discourse. The paper deals with the definitions based on the differentiation of the institutional and non-institutional speech forms and such approaches to the political discourse interpretation

as linguistic, cratologic, and semiotic ones. The latter is presented in many works. According to it political discourse is interpreted as the semiotic and communicative space, in which the building of political reality and the political system signs interaction take place. The theoretical aspects of methodology are also analysed. They are pertinent to the critical, descriptive, and postmodern methods of discourse analysis. Within the framework of the system of different views the dominant scientific challenges and development prospects in the contemporary political discourse analysis are revealed.

Key words: political discourse analysis, political linguistics, political discourse, political communication.